

Barbora Platzerová: Vývoj čínského práva rodinného po roce 1949 s přihlédnutím k jeho římskoprávním aspektům

(posudek oponentky disertační práce)

Disertační práce zpracovává téma v řadě ohledů vysoce aktuální, a to jak z hlediska studia rodinného práva, tak i pro studium dějin Číny a obor sinologie v obecnější rovině. Rodina byla jak v očích tradiční státní ideologie, tak i faktického fungování čínské společnosti základní jednotkou čínského státu na konci císařství. Její proměna představuje mj. i důležitý článek v porozumění procesu modernizace a vzniku nové společnosti, jaká existuje v Číně dnes. Změny v pojetí rodiny, jak se promítají do právních předpisů utvářených a přetvářených od počátku 20. století, se tak dotýkají samé podstaty modernizace Číny a úzce souvisejí s celou řadou dalších otázek umožňujících lépe pochopit fenomén současné Číny. Autorka práce adekvátně zvolila metodu rozboru příslušných právních dokumentů vsazených do historického kontextu a upozorňuje na širší souvislosti společenského a politického vývoje. Stejně tak adekvátní je průběžné zohlednění římskoprávních aspektů nového rodinného práva, neboť modernizace čínské společnosti se od počátku 20. století soustavně inspirovala západními vzory (kam počítáme i vzor sovětský).

Autorka kombinuje podrobnou analýzu primárních pramenů s obsáhlou sekundární literaturou, kterou využívá zejména (avšak nikoliv výhradně) pro přehledné představení situace před r. 1949 a pro historický kontext dějin ČLR. Systematicky a zevrubně provedená analýza pramenů, která představuje vlastní jádro práce, zahrnuje úctyhodných zhruba 120 stran textu. Hodnota analýzy je o to větší, že obsáhla všechny dostupné prameny, a tak podává precizní a vyčerpávající informaci o proměnách rodinného práva po r. 1949. Výběrově jsou prameny využity i pro charakteristiku staršího období.

Vzhledem k povaze tématu je pro práci tohoto zaměření širší historický kontext počínající až v tzv. tradiční společnosti (tj. před nástupem westernizačních reforem na počátku 20. století) nezbytný. Podobně důležitá je i poměrně do hloubky pojednaná i první vlna modernizace čínského rodinného práva po vzniku Čínské republiky r. 1911. Zde jsou zahrnuty i důležité experimenty v tzv. sovětských oblastech ovládaných komunisty (celkem 85 stran). Historické souvislosti z perspektivy pojetí rodiny a postavení žen zpracované s pomocí sekundární literatury jsou pak vloženy i na začátek analytických kapitol a případně zohledněny v Závěru práce. Kladné ocenění si zasluhuje, že vedle bohaté sekundární literatury autorka pro představení rodinného práva ve starších obdobích čínských dějin využívá částečně i původní prameny, Velký qingský zákoník a v menší míře i Občanský zákoník z r. 1929.

V těch partiích práce, které kontextualizují vlastní analýzu pramenů, se autorce podařilo představit přehledně a čtivou formou všechny podstatné historické a právní souvislosti nezbytné k pochopení problémů a vývoje po r. 1949. Ocenění si zaslouží styl, jímž jsou tyto části psány a v němž se zračí autorčin dobrý přehled o problematice i schopnost velkorysého nadhledu potřebného k propojení základních historických fakt se speciálními otázkami mířícími k vlastnímu těžišti práce. Přesto mám k formulacím historických úvodů a exkurzů řadu dílčích výhrad. Nemá cenu je vypočítávat jednotlivě,

tyto nedostatky jsou zpravidla dány pochopitelnou snahou vyjádřit se stručně a pádně. Názorným příkladem takového nepřesného zjednodušení jsou politické souvislosti české sinologie zmíněné v Úvodu („Sovětsko-čínská roztržka z konce padesátých let znamenala velkou ránu pro československou sinologii“; s. 2). Ačkoliv je pravda, že sovětsko-čínská roztržka se v dlouhodobé perspektivě do podmínek československé sinologie promítla, její dopad nebyl okamžitý a „hvězdné období“ čs. sinologie ve skutečnosti nastalo až v době politického uvolňování v Československu 60. let. Ostatně vzápětí v textu tato informace zazní.

Nepřesnosti či zavádějící tvrzení jsou často výsledkem dalšího zjednodušení problému na základě jednostranného změření stávající odborné literatury k tématu moderních čínských dějin (a vlastně i celého oboru dějin Číny pozdně císařského a moderního období). Badatelé, západní a možná ještě více ti, kdo jsou čínského původu, věnující se tomuto období, až donedávna polarizovali historický vývoj „tradiční Číny“ a Číny „moderní“. Tuto polarizaci determinuje projekt modernizace podle západního vzoru, který čínští intelektuálové prosazovali po celé 20. století, a který pak do značné míry přebírá, či donedávna přebírala, i západní historiografie. Jedná se často o stereotypy teprve v poslední době pomalu přehodnocované na základě dílčích specializovaných studií využívajících původně opomíjené prameny (místní kroniky, korespondence a deníky, ale také terénní výzkum na venkově). S ohledem na šíři problému a také na zaměření autorky disertace k otázkám čínského práva se snadno může stát, že některé nové skutečnosti, zatím publikované pouze sporadicky, do svého shrnutí nepojala.

Výše zmíněné formulační nedostatky lze shrnout ve třech bodech. Za prvé, autorka (znovu podotýkám mnohdy v návaznosti na standardní literaturu k tématu) při charakteristice čínské „tradiční společnosti“ nebere v potaz, že „tradiční Čína“ a „čínská kultura“ jsou stejně vágní a zavádějící pojmy jako „tradiční Evropa“ či „západní kultura“. Tyto koncepty byly vytvářeny v Číně až od konce 19. století v rámci modernizačních snah a zároveň v rámci snahy vytvořit silný a jednotný čínský národní stát. Ztrácí se v nich historická proměnlivost a regionální rozmanitost toho, co jako Čína a čínskou „tradici“ označujeme; to se dotýká i reálného postavení ženy v chodu rodiny a ve společnosti nebo různých proudů „neokonfuciánství“ a jeho vztahu k ženám.

S tím souvisí také nedostatečně zdůrazňovaná sociální stratifikace „tradiční Číny“ a způsob, jímž se tato stratifikace promítá i do otázek postavení ženy a její emancipace. Aniž by bylo na místě zpochybňovat podřízené postavení ženy v patriarchální společnosti řídicí se konfuciánskou morálkou, je třeba brát v potaz, že v rámci společenské elity měla žena mnohem více svobod, než jak by se na první pohled zdálo. Ty zahrnovaly nezbytnost jejího souhlasu s volbou partnera (kterého samozřejmě navrhovali rodiče), právo opustit manžela a vrátit se ke své původní rodině, i jistou ekonomickou nezávislost (právo na vlastnictví věna, včetně jeho oddělení od majetku manžela v případě návratu k rodičům). Vzhledem k tomu, že se tímto tématem odborně nezabývám, nevím, zda a jak byla tato práva podchycena v zákonících, ale historické prameny biografické povahy a krásná literatura takovou praxi dokládají. Ve společenské elitě se také pomalu prosazovaly emancipační snahy v ideologické rovině v názorech některých neortodoxních myslitelů působících od konce dynastie Ming a zpravidla se hlásících k Wang Yangmingově verzi neokonfuciánského učení.

Třetí obecnější aspekt „tradiční společnosti“, který je ve formulacích přehledových kapitol zohledněn nedostatečně, je rozpor mezi zásadami proklamovanými konfuciánskou ortodoxií a realitou každodenního života; informace máme opět především z prostředí společenské elity. Mnohem větší

pluralita tradiční společnosti jak v obecné rovině, tak i ve vztahu k ženám, než jak se jeví v konfuciánských spisech kanonizovaných ještě před počátkem našeho letopočtu, na které se odvolává i zákoník dynastie Qing, ostatně umožnila, že již na sklonku císařství se řada žen aktivně zapojila po boku mužů do intelektuální práce související s modernizací, že reforma školství z konce císařství počítala se stejným všeobecným vzděláním pro chlapce i dívky, a že ve společnosti ani ze strany oficiálních míst nebyly pocítovány žádné překážky pro to, aby ženy vyjížděly studovat do zahraničí na vládní stipendia a po návratu se po boku mužů zapojovaly do veřejného života. Autorka sama některé z nich zmiňuje.

Větší flexibilita ve vztahu k ženám v rámci patriarchální společnosti na konci Qingů souvisí také s obecnějším vztahem společnosti k zákonům a k právu vůbec, kde princip „vlády podle lidského rozhodnutí“ (jedna z možností, jak překládat ren zhi) předpokládá značnou flexibilitu v aplikaci zákona v praxi. To samozřejmě nahrává korupci a bezpráví, jak příležitostně upozorňuje i autorka disertace, ale může vést i k poměrně značné pozitivní toleranci při nedodržování ortodoxních předpisů stanovených v zákoníku. Otázka na kandidátku k obhajobě: „Existují dílčí případové studie (třeba i mimo oblast rodinného práva), které by zkoumaly reálné naplňování zákoníku za dynastie Qing, a pokud ano, jaké jsou jejich závěry?“

Autorka je si rozdílů mezi konfuciánskou ortodoxií a literou zákona na jedné straně a reálnou společenskou praxí na straně druhé vědoma a opakovaně na ně upozorňuje. Ne vždy však důsledně toto poznání promítá do řady svých zevšeobecňujících formulací.

Výhrady mám i ke zpracování některých aspektů dějin komunistického hnutí a ČLR. Opět se jedná o téma, které prochází v poslední době v odborných debatách řadou přehodnocení a nemá cenu vypočítávat jednotlivosti, neboť tyto nedostatky nijak negativně nepoznamenávají vlastní analýzu pramenů a jádro práce. Dějiny raného období ČLR jsou dodnes málo do hloubky zpracované a stávající literatura bývá ideologicky příliš zaujatá (ať tak či onak). Dílčí studie a zejména memoáry a dobové dokumenty, které se začínají objevovat teprve v posledních několika letech, nicméně naznačují změnu postoje k řadě názorů ze starší literatury, včetně faktografie, která začíná být uváděna na pravou míru. Například představa pozitivního dopadu hnutí *xiaxiang* na zvyšování kulturní úrovně a povědomí o ženských právech na venkově (s. 150 až 151), stejně jako třeba označení Jiang Qing za feministku (s. 300, pozn. xxxvi) jsou dnes již těžko udržitelná tvrzení, přestože se s nimi setkáváme v jinak respektované odborné literatuře.

V práci kolegyně Platzerové většinu těchto zjednodušení a nedostatků lze odstranit použitím více odstíněných formulací, případně relativizací některých obecně a zásadně formulovaných názorů („nevíme přesně, jak věci byli, ale konkrétní prameny a konkrétní literatura nás vedou k názoru, že....“). Konkrétní detaily s autorkou disertace ráda proberu v individuální konzultaci, až bude, jak pevně věřím, disertaci připravovat do tisku.

Nad rámec těchto výtek mám kritickou poznámku ke zpracování tématu neregulované porodnosti v 50. letech. Bylo by na místě více akcentovat a podrobněji představit oficiální politický rozměr této záležitosti, aktivní podporu zvyšování porodnosti ze strany KS a způsob a okolnosti postupného ústupu od této ideologie.

V pojednání historického kontextu se výjimečně objevují dílčí faktické chyby, nebo přinejmenším tvrzení, která jsou v rozporu s tím, co se obecně k tématu uvádí, aniž by nezvyklý údaj byl patřičně

obhájen argumentačně. To se týká pojednání o ženských příjmeních (kapitola 1.7.4, s. 63–64). Běžné příručky (E. Wilkinson) i praxe známá z beletrie hovoří o tom, že v tradiční Číně žena po sňatku nikdy nepřebírala příjmení manžela a byla stále jmenována svým původním příjmením. Pokud je tato informace mylná, jak by se zdálo vyplývat z podání autorky disertace, zasloužila by si patřičné zdůraznění i s odkazem na odborný zdroj.

Autorka pracuje s čínskými prameny a s bohatou literaturou, převážně v anglickém jazyce. Vzhledem k její jazykové vybavenosti a také proto, že se jedná, navzdory dílčím výtkám, o vynikající práci, bych očekávala, že k obecným otázkám moderních čínských dějin bude konzultovat nějaké zahraniční komplexněji a podrobněji pojaté přehledné dějiny Číny ve 20. století, než je kniha Dr. Bakešové primárně určená pro bakalářské studenty.

V práci jsou také příležitostné drobné formální nedostatky, překlady a méně závažné pravopisné chyby (psaní velkých písmen u přepisu čínských názvů kampaní a dokumentů), výjimečně i posun v překladu z čínštiny (tongyang xi 童養媳 není „společně vychovávaná“ ale „od dětství“ vychovávaná nevěsta, s. 43). Čtenář znalý čínštiny – a mezi nimi bude o práci velký zájem – by ocenil důslednější zapojení čínských znaků do textu, zejména v případě některých pojmů z čínského práva a názvů dokumentů. Poznámky i – liii připojené v závěru práce, kde jsou biografie osobností, vysvětlení některých politických událostí a dalších skutečností, by si zasloužily doplnit vždy odkaz na literaturu, z níž je čerpáno. (Byly by tím zároveň obhájeny některé méně obvyklé charakteristiky.) Jsou zde také drobné chyby, které většinou mají povahu „překlepu“ (např. s. 199, p. xvii: Zheng Yuxiu se v r. 1909 pochopitelně podílela na pokusu o atentát na Yuan Shikaie, nikoliv na Čankajška).

Navzdory všem uvedeným kritickým připomínkám hodnotím tuto disertaci, která zpracovává vysoce aktuální a zatím ve světové sinologii v takové šíři nepojednané téma, jako mimořádně zdařilou a **bez výhrad ji doporučuji k obhajobě před příslušnou komisí pro obhajobu disertačních prací.**

Praha, 5.9. 2014

Prof. Olga Lomová

Ústav Dálného východu

FF UK v Praze